

ENZO TRAVERSO

El comunisme, una indagació sobre el terreny

Fa ara un segle que els bolxevics, després d'haver conquistat el poder a Rússia, varen fer front al perill del caos econòmic instituint un estat d'excepció que va rebre el nom de «control obrer». Els treballadors s'havien apoderat de les fàbriques i obligaven els patrons expropiats i els administradors de les empreses a dirigir-les, vigilats per ells. Ells tots sols no haurien estat capaços de fer rutllar els establiments industrials. Els seus piquets armats transmetien una imatge de força i determinació, però dissimulaven en realitat la seua feblesa. Calia crear del no-res una nova classe dirigent —industrial, tècnica, administrativa. Avui els dirigents de les grans multinacionals s'embutxaquen xifres astronòmiques elaborant estratègies adreçades a l'augment dels beneficis, però els assalariats de les seues empreses no tindrien gaires dificultats per assegurar o reconvertir la producció de mercaderies incomparablement més complexes que les que es produïen a les beceroles del fordisme. Les premisses del socialisme —en primer terme una economia adreçada a la satisfacció de les necessitats col·lectives més que no a la recerca del benefici— estan presents amb escreix en les societats del segle XXI, fins i tot en les menys avançades, en una mesura molt més gran que en l'època de la Revolució d'Octubre. Molt més que llavors, el capitalisme ha esdevingut un flagell terrible no perquè no sigui capaç de produir riquesa —en crea fins i tot massa—, sinó perquè és la font de desigualtats monstruoses —no pot generar béns sense difondre alhora pobresa i exclusió—, a les quals cal afegir, encara, malbarataments i desastres ecològics. I aleshores, si totes

Enzo Traverso és actualment professor d'Humanitats a la Universitat de Cornell. Recentment ha publicat *The Melancholic Left* (Columbia University Press) i, en traducció catalana, *Els nous rostres del feixisme* (Balandra Edicions, València, 2017)

les condicions per a fer-ho ja hi són, per què no canviem de sistema? Potser els dilemes del segle XXI es resumeixen en aquest interrogant. La tesi de la «servitud voluntària», tot i que hi ha moltes maneres de formular-la, no m'ha convençut mai. Si el capitalisme no havia estat mai tan fort i arrogant, és perquè ha guanyat els *rounds*, tant el primer com el segon —de resultat incert durant molt de temps—, del matx històric que l'enfronta des de fa dos segles amb els seus enemics. Al llarg del segle XX ens vàrem acostumar a contemplar les victòries i les derrotes com si foren conteses militars: les revolucions conquerien el poder amb les armes, les derrotes es traduïen en cops d'estat i dictadures feixistes. Ara bé, la desfeta que hem sofert en el pas al segle XXI cal avaluar-la amb altres criteris. El capitalisme ha vençut perquè ha reeixit a plasmar les nostres vides i el nostre *habitus* mental, perquè ha reeixit a imposar-se com a model antropològic. Els exèrcits més poderosos no són invencibles. Els camperols del Vietnam, un dels països més pobres del món, foren capaços —a través d'una lluita que es pot qualificar, sense cap retòrica, d'heroica— de derrotar primer el colonialisme japonès, després el francès i, finalment, tot i els bombardeigs amb napalm, l'imperialisme americà. Ara bé, allò que fins ara no hem estat capaços d'aturar és un procés de reïficació universal que, com si fos un polp, s'ha estès i ha abraçat el món tot sencer.

Segurament és aquesta la raó principal per la qual els moviments que, al llarg del darrer decenni, han posat al centre de la seua acció la crítica del capitalisme —*Occupy Wall Street*, els Indignats, la *Nuit debout*, No TAV, etc.— no han mostrat un interès excessiu per les discussions estratègiques —organització, aliances, representació, lideratge—, però sí, en canvi, un desig fortíssim d'experimentar noves formes de vida en comú —reapropiació de l'espai públic, participació, deliberació col·lectiva, inventari de les necessitats, crítica de la mercantilització de les relacions socials. Quan han estat capaços de traspasar un llinard i s'han encarat amb el problema de la representació política i del poder, o bé han estat malmesos per relacions de forces desfavorables (com Syriza a Grècia) o bé han hagut de gestionar les contradiccions que es deriven del fet de moure's al si d'un sistema que volien desmantellar (com Podemos a Espanya). L'esquerra sembla, d'altra banda, que ha abandonat del tot el terreny en el qual, al segle passat, havia acumulat una experiència notable i havia assolit nombrosos èxits: la revolució armada. En aquest camp, l'espai és totalment ocupat pel fonamentalisme islàmic, el qual, a través d'una «regressió» històrica impressionant, ha substituït l'anticolonialisme i els moviments d'alliberament nacional per la xaria. L'experiència del comunisme del segle XX en les seues diverses dimensions —revolució, règim, anticolonialisme, reformisme— s'ha esgotat i ha estat arxivada, com també, per un altre costat, la de la socialdemocràcia, que fou

possible en la postguerra tant a partir d'una onada llarga d'expansió econòmica com per la mateixa existència de l'URSS, que obligava el capitalisme a reformar-se i modificava la relació de forces entre les classes socials al món occidental. Els nous moviments anticapitalistes d'aquests darrers anys no pertanyen a cap d'aquestes tradicions del segle passat. No tenen una genealogia. Mostren una afinitat més gran —no tant doctrinal com, sobretot, en aspectes culturals i simbòlics— amb l'anarquisme dels orígens: igualitari, antiautoritari, anticolonial i més aviat indiferent a una visió teleològica del socialisme com a resultat d'unes presumptes lleis de la història. Orfes, han de reinventar-se. Aquesta és alhora la seua força, perquè no són presoners dels models heretats del passat, i la seua feblesa, perquè estan mancats de memòria. Han nascut d'una *tabula rasa* i no han elaborat el dol per les derrotes del segle XX. Són creatius, però també fràgils, perquè no posseeixen la força dels moviments que, conscients de tenir una història, actuaven en el solc d'una tradició. Els militants dels partits comunistes pensaven, il·lusòriament, que marxaven en el sentit de la història, però també sabien que formaven part d'un moviment que transcendia el seu destí individual. Això els ajudava a lluitar (i potser a vèncer) en els moments més tràgics. Els nous moviments tenen una relació diferent amb la política, que em sembla que es pot definir en gran mesura com a instrumental, però no cínica: la «fan servir» sense fer-se il·lusions. Saben que la democràcia s'ha de reinventar i són del tot indiferents a la sacralitat de les institucions. Així s'explica l'enorme mobilització al voltant de la candidatura de Bernie Sanders als Estats Units i l'èxit de Jeremy Corbyn a la Gran Bretanya. Un gran nombre d'activistes de la campanya de Sanders no varen votar per Hillary Clinton i la major part dels seguidors de Corbyn no eren afiliats al Partit Laborista, i se'n feren membres no per reformar-lo sinó perquè havien vist en Corbyn una ocasió per a esquerdar el consens neoliberal que domina a la Gran Bretanya, sense solució de continuïtat, des dels temps de Margaret Thatcher. Sanders i Corbyn saben molt bé que el futur dels seus moviments depèn del que s'esdevindrà a fora del Partit Demòcrata i a fora del Partit Laborista. També és instrumental a Itàlia el vot que molts activistes dels moviments socials han donat i donen els darrers anys al Moviment 5 Estrelles, sense fer cas ni del carisma del seu líder ni de les diatribes sectàries dels hereus del vell comunisme.

Potser la forma organitzativa que més s'ajusta a aquests nous moviments és el federalisme de la Primera Internacional, als antípodes del centralisme jeràrquic de la Komintern. L'Associació Internacional de Treballadors (AIT) aplegava corrents ideològics diversos, dels marxistes als anarquistes, i hi coexistien partits, sindicats, moviments d'alliberament nacional, cercles de variada naturalesa. Avui tenim ne-

cessitat de federar i de fer dialogar experiències diverses, sense jerarquies, de manera «intersectorial», en comptes de circumscriure-les sobre bases ideològiques. Tal vegada per això hom redescobreix la Comuna de París com una extraordinària experiència d'autogovern dels béns comuns, més que no pas com a prefiguració de l'Octubre rus. Els seus protagonistes no s'assemblaven a la classe obrera industrial del segle XX: eren artesans, treballadors precaris, joves intel·lectuals i artistes, dones sense professió; la trama social heterogènia i precària de les seues existències recorda força la dels joves d'avui.

La diferència rau en el fet que els moviments actuals actuen en un terreny profundament marcat per una desfeta històrica. El debat punyent dels nostres dies torna sovint a un dilema formulat per Rosa Luxemburg al començament de la Primera Guerra Mundial: socialisme o barbàrie. Vistes les condicions en què es troba el món d'avui, debatre sobre això sembla enormement realista i concret.

Però en plantejar de nou avui aquesta alternativa no tenim dret a la ingenuïtat. La barbàrie no és una amenaça a l'horitzó, sinó una experiència amplíssimament viscuda durant el segle passat i present tothora en bona part del món. El socialisme no és una idea nova, i l'experiència del passat demostra que també ell pot transformar-se en una cara de la barbàrie. No podem deixar de banda aquesta consciència, però tampoc no hem de permetre que ens parilitze. ◀

Traducció de Gustau Muñoz